

پیروزی آشکار؛ عوامل و آثار

(تفسیر ترتیبی - موضوعی سوره فتح)

دکتر مهدی عبادی

دکتر سید محمود مرویان حسینی

سرشناسه عبادی، مهدی.

عنوان قراردادی پیروزی آشکار؛ عوامل و آثار، تفسیر ترتیبی - موضوعی سورة فتح / مهدی عبادی،

سید محمود مرویان حسینی.

مشخصات نشر مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷ ش.

مشخصات ظاهری ۲۹۴ ص.

شابک ISB 978-600-06-0246-8

وضعیت فهرست نویسی فیفا.

موضوع تفاسیر (سوره فتح).

مرویان حسینی، سید محمود، ۱۳۴۴.

بنیاد پژوهشهای اسلامی.

۲۹۷ / ۱۸

۱۳۹۷ پ ۲ ع / ۸۲۶ / ۴۶ BP

۵۰۱۵۰۰۱

ناسه افزوده

ناسه افزوده

رده ی دیویی

رده بندی کنگره

شماره کتابشناسی ی

پیروزی آشکار؛ عوامل و آثار

تفسیر ترتیبی - موضوعی سورة فتح

دکتر مهدی عبادی، دکتر سید محمود مرویان حسینی

ویراسته محمدرضا نجفی

چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۳۰۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۱۶۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاههای کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir info @islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۱۵.....	سخن ناشران.....
۱۹.....	مقدمه.....
۲۱.....	سیمای سوره.....
۲۱.....	فضایل سوره.....
۲۴.....	شان نزول سوره.....
۲۵.....	اهداف اساسی.....
۲۵.....	محورهای اساسی مطالب سوره.....
۲۷.....	خلاصه نموداری سوره.....
۲۸.....	درآمدی بر صلح حدیبیه.....
۳۲.....	پیامدهای صلح حدیبیه.....

بخش اول

آثار پیروزی

۳۷.....	گفتار اول: بشارت به فتح.....
۳۷.....	مفردات.....
۳۷.....	فتح:.....
۳۸.....	مبیین:.....
۳۸.....	تبیین و توضیح.....

- ۴۰..... آموزه‌ها
- ۴۱..... برداشت‌ها:
- ۴۱..... چکیده گفتار
- ۴۲..... منابع مفید برای مطالعه بیشتر:
- ۴۳..... گفتار دوم: غفران و هدایت، دو دستاورد فتح
- ۴۳..... مفردات
- ۴۳..... غفر:
- ۴۴..... ذنب:
- ۴۴..... تبیین و توضیح:
- ۴۶..... پاسخ به یک شبهه:
- ۴۷..... نتیجه:
- ۴۹..... بررسی نظریات دیگر:
- ۵۳..... منظور از «ما تقدم» و «ما تأخر»:
- ۵۴..... آموزه‌ها
- ۵۵..... برداشت‌ها
- ۵۶..... چکیده گفتار
- ۵۷..... منابع بیشتر برای مطالعه
- ۵۸..... گفتار سوم: آرامش قلبی و زیاد شدن ایمان، دو دستاورد دیگر فتح
- ۵۸..... مفردات
- ۵۸..... سکینه:
- ۵۹..... جنود:
- ۵۹..... تبیین و توضیح:
- ۶۱..... حقیقت ایمان و زیاد شدن آن

۶۴.....	جنود الهی
۶۶.....	آموزه‌ها
۶۷.....	برداشت‌ها
۶۹.....	چکیده گفتار
۷۰.....	منابع بیشتر برای مطالعه
۷۱.....	گفتار چهارم: نتیجه فتح؛ دخول در بهشت و تکفیر سیئات برای مؤمنان و عذاب بدکاران
۷۲.....	مفردات
۷۲.....	تکفیر:
۷۲.....	سوء ظن
۷۴.....	دائرة السوء:
۷۴.....	تبیین و توضیح
۷۴.....	شان نزول
۷۶.....	بحثی درباره سوء ظن به خداوند
۸۰.....	آموزه‌ها
۸۲.....	برداشت‌ها
۸۴.....	چکیده گفتار
۸۴.....	منابع بیشتر برای مطالعه

بخش دوم

عوامل و زمینه‌های پیروزی

۸۹.....	گفتار اول: وظایف متقابل پیامبر اسلام و مردم
۸۹.....	مفردات
۸۹.....	شاهد:

۹۰	مبشر و نذیر:
۹۰	تعزیه:
۹۱	توقره:
۹۲	تبیین و توضیح
۹۶	آموزه‌ها
۹۷	برداشت‌ها
۹۸	چکیده گفتار
۱۰۰	منابع بیشتر برای مطالعه
۱۰۱	گفتار دوم: تجدید بند قربا بیعت
۱۰۱	تبیین و توضیح
۱۰۱	شان نزول
۱۰۲	بحث فرعی؛ درآمدی بر بیعت و تائید
۱۰۲	مبحث اول: چیستی بیعت
۱۰۲	واژه شناسی
۱۰۴	حقیقت بیعت
۱۰۵	مبحث دوم: وفا و نقض بیعت
۱۰۵	واژه شناسی
۱۰۵	حقیقت وفا و نکث
۱۰۶	آموزه‌ها
۱۰۸	برداشت‌ها
۱۰۹	چکیده مبحث (اول و دوم)
۱۰۹	منابع بیشتر برای مطالعه
۱۱۰	مبحث سوم: عذر تراشی متخلفان

الف) بهانه های متخلفان	۱۱۰
مفردات	۱۱۱
مخلفون:	۱۱۱
تبیین و توضیح	۱۱۱
آموزه ها	۱۱۴
برداشت ها	۱۱۷
ب) علت واقعی تخلف متخلفان	۱۱۸
مفردات	۱۱۸
بُوراً:	۱۱۸
تبیین و توضیح	۱۱۹
آموزه ها	۱۲۱
برداشت ها	۱۲۱
ج) عاقبت متخلفان	۱۲۲
مفردات	۱۲۳
سعیرا:	۱۲۳
تبیین و توضیح	۱۲۳
آموزه ها	۱۲۵
برداشت ها	۱۲۶
د) استراتژی متخلفان	۱۲۶
تبیین و توضیح:	۱۲۷
آموزه ها	۱۳۱
برداشت ها	۱۳۲
ی) آزمایش متخلفان	۱۳۳
مفردات	۱۳۴

۱۳۴	تولی:
۱۳۴	تبیین و توضیح
۱۳۶	آموزه‌ها
۱۳۷	برداشت‌ها
۱۳۸	چکیده مبحث
۱۴۰	منابع برای مطالعه بیشتر
۱۴۱	مبحث چهارم: حکم معاف‌شدگان از جنگ و جهاد
۱۴۱	تبیین و توضیح
۱۴۳	آموزه‌ها
۱۴۴	برداشت‌ها
۱۴۴	چکیده مبحث
۱۴۵	منابع برای مطالعه بیشتر
۱۴۶	مبحث پنجم: آثار بیعت شایسته
۱۴۷	تبیین و توضیح
۱۵۱	آموزه‌ها
۱۵۴	برداشت‌ها
۱۵۶	چکیده مبحث
۱۵۷	منابع برای مطالعه بیشتر
۱۵۹	گفتار سوم: تغییر ناپذیری سنت الهی
۱۵۹	مفردات
۱۵۹	ادباز:
۱۶۰	سنت:
۱۶۰	تبدیل:

۱۶۱.....	تبیین و توضیح
۱۶۲.....	آموزه‌ها:
۱۶۳.....	برداشت‌ها
۱۶۳.....	چکیده گفتار
۱۶۴.....	منابع بیشتر برای مطالعه
۱۶۵.....	بحث فرعی: رآمدی بر سنن الهی در قرآن
۱۶۵.....	مقدمه
۱۶۶.....	خصوصیات سنن الهی
۱۶۶.....	۱- عدم تنافی سنن با ناس علیت
۱۶۷.....	۲- عدم تنافی سنت‌ها با اهل انبیا
۱۶۸.....	۳- عام و جهانی بودن سنت‌ها
۱۶۹.....	۴- استمرار
۱۶۹.....	۵- حتمی بودن سنن الهی
۱۷۰.....	۶- تبدیل ناپذیری
۱۷۱.....	۷- تحویل ناپذیری
۱۷۱.....	تقسیم‌بندی سنن الهی
۱۷۶.....	سنت‌های مربوط به مؤمنان
۱۷۷.....	سنت‌های مربوط به گمراهان و کفار
۱۷۷.....	۱- سنت اتمام حجت:
۱۷۷.....	۲- زیادت ضلالت:
۱۷۸.....	۳- تزیین اعمال:
۱۷۸.....	۴- سنت املاء و استدراج:
۱۷۸.....	۵- سنت امهال:
۱۷۹.....	۶- ابتلا به مصائب:

۱۷۹	۷- تسلط مجرمان و مترفان:
۱۸۰	۸- عدم لیاقت ظالمان برای رهبری انسان‌ها از طرف خداوند:
۱۸۰	۹- سنت استیصال:
۱۸۲	گفتار چهارم: اوصاف و اقدامات مشرکان
۱۸۳	نزدات:
۱۸۳	مکوفات:
۱۸۳	تطوئه:
۱۸۴	معر:
۱۸۴	تریلوا:
۱۸۴	شان نزول:
۱۸۵	تبیین و توضیح:
۱۸۹	رسوایی مشرکان؛ دستاوردی ریخ:
۱۹۳	آموزه‌ها:
۱۹۵	برداشت‌ها:
۱۹۷	چکیده گفتار:
۱۹۸	منابع برای مطالعه بیشتر:
۱۹۹	گفتار پنجم: سکینه و تقوا؛ عوامل قدرت مؤمنان
۱۹۹	مفردات:
۱۹۹	حمیه:
۲۰۰	تبیین و توضیح:
۲۰۳	بحث فرعی؛ انواع سکینه:
۲۰۵	سکینه در داستان حدیبیه:
۲۰۶	آموزه‌ها:

۲۰۸	برداشت ها
۲۰۹	چکیده گفتار
۲۱۰	منابع بیشتر برای مطالعه:
۲۱۲	گفتار ششم: تصدیق و تحقق رؤیای پیامبر
۲۱۲	مفردات
۲۱۲	رؤیا:
۲۱۳	محلّین:
۲۱۳	مقصرین:
۲۱۴	تبیین و توضیح
۲۱۵	آموزه ها
۲۱۶	برداشت ها
۲۱۷	چکیده گفتار
۲۱۸	منابع بیشتر برای مطالعه
۲۱۹	گفتار هفتم: سیطره جهانی حق
۲۱۹	تبیین و توضیح
۲۲۲	آموزه ها
۲۲۴	برداشت ها
۲۲۵	چکیده گفتار
۲۲۶	منابع بیشتر برای مطالعه
۲۲۷	گفتار هشتم: شاخصه های مؤمنان واقعی (یاران حقیقی پیامبر)
۲۲۸	مفردات
۲۲۸	اشداء:

۲۲۸.....	رحماء:
۲۲۹.....	رضوان:
۲۲۹.....	شطأ:
۲۲۹.....	آزره:
۲۳۰.....	استغلاظ:
۲۳۰.....	یغلاظ:
۲۳۱.....	نبیین و توضیح
۲۳۶.....	آموزد با.....
۲۳۹.....	برداشت ها.....
۲۴۱.....	چکیده گفتار.....
۲۴۲.....	منابع بیشتر برای مطالعه.....
۲۴۳.....	جمع بندی نهایی.....
۲۴۵.....	پیوست.....
۲۴۵.....	شرح داستان صلح حدیبیه.....
۲۴۵.....	۱- رؤیای پیامبر.....
۲۴۶.....	۲- نتایج سفر.....
۲۴۸.....	۳- دستور حرکت.....
۲۴۹.....	۴- زیارت مسجد الحرام.....
۲۵۱.....	۵- جلوگیری از زیارت پیامبر ﷺ.....
۲۵۲.....	۶- مذاکره پیامبر و قریش.....
۲۵۵.....	۷- نمایندگان پیامبر اسلام.....
۲۵۷.....	۸- بیعت رضوان.....
۲۵۸.....	۹- پیمان صلح.....

۲۵۹	۱۰- نگارش پیمان نامه
۲۶۱	۱۱- مواد پیمان حدیبیه
۲۶۲	۱۲- تأثیر پیمان نامه بر مسلمانان
۲۶۴	۱۳- پس از حدیبیه
۲۶۴	الف) تکرار تاریخ
۲۶۵	ب) تعهد پابندی
۲۶۷	ج) آزمون امانت پذیری
۲۶۸	۱۴- ارزیابی پیمان حدیبیه
۲۷۲	۱۵- باطل کردن یک از شروط
۲۷۴	۱۶- عدم تحویل زنان مسلمان به عربش
۲۷۴	۱۷- نتیجه صلح
۲۷۶	مهم ترین نتایج پیمان حدیبیه
۲۷۸	۱۸- تحلیل مذاکره
۲۸۰	۱۹- بازشناسی عناصر اقتدار در صلح حدیبیه
۲۸۰	الف) تدافعی بودن دشمن
۲۸۲	ب) اطاعت پذیری مسلمانان
۲۸۴	ج) فداکاری و شهادت طلبی
۲۸۵	۲۰- خلاصه
۲۸۷	کتابنامه

مقدمه

قرآن کتاب هدایت - نور است. درس‌ها و عبرت‌های آن برای تمامی اعصار و اقوام، ساری و جاری است و این یکی از رازهای جاودانگی این کلام بی‌همتای الهی است.

بایسته‌ها و نبایسته‌های قرآن هم‌سرن زنگی بشری را پوشش داده، سیرآفاقی و انفسی او را رهنماست.

آنچه در این نوشتار خواهد آمد تفسیری تربیتی - موضوعی از سوره فتح می‌باشد که با رویکرد تحلیلی به تبیین برخی بایسته‌ها و نبایسته‌های قرآنی پرداخته، سعی دارد درس‌های کاربردی قرآن در برخی از این شئون و مسائل را شناسا و ترانه دهد. همان‌طور که از عنوان این نگاره برمی‌آید، اساس آن را دانش کلی عوامل و آثار فتح مبین شکل داده و البته به تناسب هر بخش نیز گفتارهایی تنظیم شده و با نگاهی ساختاری بخش‌های فرعی آن را نیز مرتبط با هم بحث خواهد کرد.

از آنجا که محور سوره فتح، مسئله صلح حدیبیه است، ابتدا درآمدی بر این داستان خواهد آمد تا در ادامه، انسجام بحث در ذهن خواننده حفظ شود. ضمن اینکه از همین ابتدا دورنمای کلی سوره با عنوان خلاصه نموداری، به این امر کمک شایانی می‌کند.

البته پیشنهاد می‌شود به پیوست ۱، که تفصیل داستان حدیبیه می‌باشد، نیز مراجعه شود تا فهم بهتر و کامل‌تری به دست آید.

در این نوشتار از تفاسیر روان در کنار منابع معتبر تاریخی و لغوی، بهره گرفته و سعی شده تا مطالب توضیحی آیات در تنگنای سنگینی مباحث در نیفتد و لذا از برخی جزئیات و ظرافت‌ها صرف نظر کرده و رساندن اصل مطلب را مهم‌تر دانستیم.

بر همین اساس، هر گفتاری در قالب چند بخش جزئی‌تر آمده است. مفردات که متضمن رائه معنای لغوی است، و تبیین و توضیح محتوای کلی و سپس نکات آیات در قالب آموخته‌ها و برداشت‌ها آمده است. نکاتی را که دلالت صریح‌ترو مستقیم‌تری دارند و به راحتی، در مهله اول از خود آیه برمی‌آیند، «آموزه‌ها» نامیدیم و نکاتی را که از فحوای آیات ریشه دقت و تأمل بیشتری در آیات، قابل استفاده است، «برداشت‌ها» نامیدیم.

در پایان هر گفتار نیز چکیده‌ای از مطالب علمی و مفید آن بخش ارائه شده است. همچنین برای فهم بیشتر ذیل هر آیه، «تأمل» برآیند به منابع به صورت پاورقی، بخشی با عنوان «معرفی منابع بیشتر» آمده است که خواننده محترم می‌تواند به راحتی به آن منابع مراجعه کرده و مطالعه کند. بیشتر این منابع به راحتی قابل جستجو و استفاده آسان هستند.

نکته آخر که باید گفته شود این است که دلیل تقدم آثار بر عوامل پیروزی، رسم و شیوه خود سوره است. توضیح اینکه به رغم تقدم سببی عوامل بر آثار، (از آن رو که اول باید مقدمه و زمینه‌ای برای پیروزی به وجود آید و بعد می‌توان آثار پیروزی را مشاهده کرد و اینکه تا عوامل، زمینه‌ساز پیروزی نشوند، اثراتی در پی نخواهد آمد.)

اما مشاهده می‌شود که در سوره، ابتدا از آثار این پیروزی و سپس عوامل آن یاد شده است. این نکته بدان سبب است که اولاً: اگر آثار را ابتدا بگویند، جهت تشویقی و ترغیبی بهتری خواهد داشت و باعث انگیزه و تلاش بیشتر خواهد شد.

ثانیاً: به اعتراضات و تهمت‌هایی که به پیامبر ﷺ در مورد صلح حدیبیه وارد شده بود، خاتمه دهد و با نمودی از آثار این پیروزی، هم اعتراضات را جواب گفته باشد و هم تهمت‌ها را از پیامبر دفع کند و تأییدی باشد بر درستی آنچه پیامبر در واقعه حدیبیه انجام داد. از این صلح را زمینه‌ساز از بین بردن شرک و کفر و نابودی دشمنان اسلام قرار داد...

سیمای سوره

سوره فتح که در مدینه بر پیامبر اسلام ﷺ نازل شد، دارای ۲۹ آیه، ۵۶۰ کلمه و ۲۴۳۸ حرف است.

سوره «فتح» صد و یازدهمین سوره در ترتیب نزول و بیست و یکمین از سوره «صف» و قبل از سوره «مائده» و چهل و هشتمین سوره در چینش کنونی قرآن است.

تنها نام این سوره «فتح» است که از آیه اول آن گرفته شده است. در این آیه از پیروزی پیامبر اسلام در بستن قرارداد صلح حدیبیه سخن به میان آمده است.^۱

فضایل سوره

درباره فضیلت این سوره از پیامبر اسلام ﷺ روایت شده که فرمود: سوره‌ای بر

من فرود آمد، که از تمام دنیا در نزد من محبوب تر است.^۱

عبد الله بن مسعود می گوید: هنگام بازگشت از "حدیبیه" وقتی «إِنَّا فَتَحْنَا...» بر پیامبر ﷺ نازل شد چنان حضرت غرق سرور گشت که خدا می داند.^۲

در حدیث دیگری آمده است: «من قرأها فکأنما شهد مع محمد ﷺ فتح مکه؛

و رواية اخرى: فکأنما کان مع من بايع محمدًا تحت الشجرة».^۳

هر کس این سوره را قرائت کند مانند کسی است که به هنگام فتح مکه در خدمت پیامبر ﷺ در در لشکر او بوده است" و در روایت دیگری آمده: "مانند کسی است که با محمد ﷺ در زیر درختی که در حدیبیه بود بیعت کرده است".

وبالأخره در حدیثی از امام صادق ﷺ می خوانیم:

«حَصَّنُوا أَمْوَالَكُمْ وَنَسَلَكُمْ... لَكُنْ أَيْمَانُكُمْ مِنَ التَّلَفِ بِقِرَاءَةِ «إِنَّا فَتَحْنَا

لَكَ» فَانَّهُ إِذَا كَانَ مِمَّنْ يَدُ مِنْ قِرَاءَتِهَا دِي مَنَادِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَسْمَعَ الْخَلَائِقُ: أَنْتَ مِنْ عِبَادِي الْمَخْلُصِينَ، الْحَقُّوْا بِالْهَالِكِينَ مِنْ عِبَادِي، وَادْخُلُوْهُ جَنَّاتِ النِّعَمِ، وَاسْقَوْهُ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ بِمَزَاجِ الْكَافِرِ».

"اموال و زنان و آنچه را در ملك شماست با قرائت «إِنَّا فَتَحْنَا» از تلف حفظ کنید. کسی که پیوسته آن را تلاوت کند روز قیامت منادی می زند آن چنان که همه خلائق می شنوند: تراز بندگان مخلص منی، او را به بندگان صالحم ملحق سازید، و او را در باغ های پر نعمت بهشت وارد کنید، و از نوشابه مخصوص

۱- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۹، ص ۱۶۵؛ واحدی نیشابوری، ابوالحسن، اسباب النزول، ص ۳۹۸.

۲- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۹، ص ۱۰۹.

۳- همان، ص ۱۰۸.

بهشتیان سیرایش نمایند.^۱

همچنین از رسول اکرم ﷺ نقل شده است: «و من كتبها وجعلها تحت رأسه أمن من اللصوص، و من كتبها فى صحيفة و غسلها بماء زمزم و شربها، كان عند الناس مسموع القول، و لا يسمع شيئا يمر عليه إلا وعاه و حفظه».^۲

«هر کس سوره فتح را بنويسد و زير متكايش قرار دهد از دزدان در امان خواهد بود و هر کس بنوشد آن را با آب زمزم بشويد و بنوشد، سخنش نزد مردم اعتبار مى يابد و هيچ چيزى را نخواهد شنيد مگر اينكه آن را در خاطر نگه مى دارد و حفظ خواهد كرد.»

و از امام صادق عليه السلام نقل شده است: «من كتبها وجعلها فى وقت محاربة أو خصومة؛ أمن من جميع ذلك، و نتع عايه باب الخير، و من شرب ماءها للرجف و الرعب، يسكن الرجف و يطلقه، و من قرأ فى ركوب البحر، أمن من الغرق بإذن الله تعالى».^۳

«هر کس نوشته سوره فتح را در جنگ و درگيري همراه داشته باشد از همه بلاها مصون مى باشد و باب خير براو باز مى شود و اگر کسی آن را که بنوشته اين سوره روان شده باشد بنوشد، در هنگام ترس و زلزله، آرامش و آسايش يابد. کسی که در هنگام سوار شدن بر کشتی بخواند، به اذن خداوند تعالى از غرق شدن نجات مى يابد.»

۱- شيخ صدوق، محمد بن على، ثواب الاعمال، ص ۱۴۴؛ عروسی حویزی، عبد على بن جمعه،

تفسير نور الثقلين، ج ۵، ص ۴۶.

۲- بحرانی، سيد هاشم، البرهان فى تفسير القرآن، ج ۵، ص ۷۸.

۳- همان.